

Q U E E S T E 20

2013 / 1

TIJDSCHRIFT
OVER JOURNAL OF
MIDDELEEUWSE MEDIEVAL
LETTERKUNDE LITERATURE
IN DE IN THE LOW
NEDERLANDEN COUNTRIES

Queeste

Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden

Journal of Medieval Literature in the Low Countries

Revue de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas

Zeitschrift für die Literatur des Mittelalters in den Niederlanden

Redactie/Editors

Suzan Folkerts (Rijksuniversiteit Groningen)

Renée Gabriël (Radboud Universiteit Nijmegen)

Samuel Mareel (Universiteit Gent)

Dirk Schoenaers (University College London)

drs. Renée Gabriël, RU, Afdeling Nederlandse Taal en Cultuur

Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, Nederland

r.gabriel@let.ru.nl

Recensieredactie/Book review editors

Elisabeth de Bruijn (Universiteit Antwerpen)

Judith Keßler (Radboud Universiteit Nijmegen)

dr. Judith Keßler, RU, Afdeling Duitse Taal en Cultuur

Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, Nederland

j.kessler@let.ru.nl

Redactieraad/Editorial board: Wim van Anrooij (Universiteit Leiden), Adrian Armstrong (University of London), André Bouwman (Universiteit Leiden), Herman Brinkman (Huygens ING, Den Haag), Godfried Croenen (University of Liverpool), Carla Dauven-van Knippenberg (Universiteit van Amsterdam), W.P. Gerritsen (Universiteit Leiden), Hermina Joldersma (University of Calgary), Orlanda S.H. Lie (Universiteit Utrecht), Thom Mertens (Universiteit Antwerpen), Johan Oosterman (Radboud Universiteit Nijmegen), Dieuwke van der Poel (Universiteit Utrecht), Bart Ramakers (Rijksuniversiteit Groningen), Remco Sleiderink (Hogeschool-Universiteit Brussel), Helmut Tervooren (Universität Duisburg-Essen), Paul Wackers (Universiteit Utrecht), Geert Warnar (Universiteit Leiden), Frank Willaert (Universiteit Antwerpen)

Abonnementen

Regulier €33,-; studenten, AIO's en OIO's €23,-; instellingen €44,- (telkens per jaargang, incl. verzendkosten). Abonnees buiten de Benelux wordt €7,- verzendkosten in rekening gebracht. Voor collectieve abonnementen van meer dan tien exemplaren geldt een korting van 25%. Een jaargang telt 2 nummers en 96 blz. per nummer.

Uitgeverij en abonnementsadministratie

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, NL-1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

telefoon 035-6859856, telefax 035-6836557, E-mail info@verloren.nl

rekening Postbank 4489940

postrekening België 000-1638529-05

postrekening Duitsland 866 14-661 BLZ 590 100 66

Auteursrechten

Met uitzondering van de samenvattingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *With the exception of the summaries no part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.*

dacht aan de christelijke, of westerse wereld en de moderniseringstendenzen van het politieke denken tot in de negentiende eeuw.

De derde afdeling beslaat ruim 44 procent van band IV en kent het meest een Eurocentrische aanpak. Dit gedeelte opent met een hoofdstuk over het gelukkig in meervoud gestelde begrip ‘renaissances’. Met de traditionele Renaissance als uitgangspunt behandelt Gerrit Walter hierin ook andere renaissances, en perioden van intensievere uitwisseling en vernieuwing in andere culturen van de Oude Wereld. Dit is de opmaat voor een drietal hoofdstukken die elk een geheel eigen karakter hebben. Allereerst een volledig vanuit de Duitse situatie beschreven overzicht van Reformatie en Contrareformatie (waarvoor de term *Konfessionalisierung* wordt gebruikt). Met alle waardering voor de tekst van Ute Lotz-Heumann, vind ik dit hoofdstuk het concept van beide boeken teveel doorbreken. Dit wordt daarna hernomen, als de ‘ontmoetingen’ met andere culturen tijdens de periode van de Europese expansie worden beschreven vanuit het besef dat hier een christelijke cultuur de confrontatie aanging met culturen met andere religies. De relatie tussen macht en missie geeft aanleiding tot een naar verhouding wel erg uitvoerige, maar heel instructieve beschrijving, waarbij voor het eerst Zuid- en Noord-Amerika ruimschoots aan bod komen. Hier is het Eurocentrisme van de beschrijving de weerspiegeling van een Eurocentrische realiteit. In het hoofdstuk ‘Erziehung, Bildung und Wissenschaft’ wordt de draad wat betreft de kennis en kennisdisseminatie weer opgenomen. De aandachtige lezer wordt hier getroffen door de verschillen tussen de mondiale beschavingen op het gebied van openheid dan wel geslotenheid van kennissystemen en elites. Dat hier de Amerikaanse culturen opnieuw ontbreken is slecht een klein vlekje op een mooi blazoën.

In het laatste thematische hoofdstuk beschrijft Andreas Gestrinch hoe op basis van de eerder beschreven scholingstradities processen van professionalisering en sociale positionering van beroepsbeoefenaars zich voltrokken. Daarbij hanteert hij enkele heldere categorieën die zich in alle culturen manifesteren als uitgangspunt: soldaten, ambtenaren/juristen en medici. Ook

laat hij zien hoe overal op aarde gilde-achtige structuren als professionele en sociale verbanden functioneerden.

Dit is een mooie afsluiting van twee banden, die gezamenlijk op een originele manier de geschiedenis van de wereld in onze middeleeuwen en (vroeg) nieuwe tijd beschrijven. Globaal in de Nederlandse betekenis van ‘in grote lijnen’, maar dankzij de gerichte vraagstelling en het heldere concept zeker niet oppervlakkig, globaal in de Vlaamse (of Engelse) betekenis als allesomvattend, althans wat betreft de Oude Wereld van de drie continenten. Ondanks het feit dat de twee banden op enkele punten enigszins het karakter hebben van een verzamelbundel, is het brede concept dat streefde naar een comparatieve behandeling van diversiteit met een overwegende aandacht voor sociaal-culturele fenomenen naar mijn mening zeer geslaagd te noemen. Het goede oog voor de longitudinale ontwikkelingen die middeleeuwen en nieuwe tijd verbinden, maakt dat deze twee banden ook voor de mediëvist op veel punten als een eye-opener kunnen werken.

Adres van de auteur: Santhorst 127, NL-2352 KC Leiderdorp. dehdeboer@hotmail.com

Vruchten van de passie voor het lijden

YOURI DESPLENTER

Naar aanleiding van: José van Aelst, *Vruchten van de Passie. De laatmiddeleeuwse passieliteratuur verkend aan de hand van Suso's "Honderd artikelen"*. Hilversum: Verloren, 2011 (Middeleeuwse Studies en Bronnen CXXIX). 352 p., ill., ISBN 978-90-8704-222-6, prijs: € 35,-.

Met *Vruchten van de Passie* heeft José van Aelst een volgende stap gezet in haar tocht door wat ze in 2005, in navolging van C.C. De Bruin, de ‘doolhof’ van de passieliteratuur noemde. In dat jaar verscheen de handelseditie van haar proefschrift, *Passie voor het lijden*, waarin ze een eerste selectie van Middelnederlandse vertalingen en bewerkingen van Heinrich Seuses *Hundert Betrachtungen und Bekehrungen* bestudeerde, een exemplarische tekst uit de laatmiddeleeuwse pas-

siel literatuur.⁴ Het ging toen om de vier oudste, met elkaar samenhangende tekstversies, namelijk de Zwabische *Hundert Betrachtungen*, de *Zuid-Nederlandse bewerking*, de eerste Latijnse vertaling (*Centum meditationes* van Willem Jordaens) en de Middelnederlandse vertaling van die Latijnse overzetting (*Weekoefening*).

Een vervolgstudie heeft niet volstaan om alle versies van de *Hundert Betrachtungen* te beschrijven en te contextualiseren, maar in elk geval zijn door deze tweede fase de oorspronkelijke tekst, de *Zuid-Nederlandse bewerking* en alle versies die van die laatste afhangen geanalyseerd. Achtereenvolgens bespreekt Van Aelst in *Vruchten van de Passie* de ‘populairste’ versie, bekend als de *Noord-Nederlandse bewerking* (kort voor 1400; bedoeld voor Hollandse tertiariissen), de *Anonieme Latijnse vertaling* (kort voor 1400; vertaald door een Keulse kruisbroeder?), de *Eerste Middelnederlandse vertaling van de Anonieme Latijnse vertaling* (1400-1480; Zuidelijke Nederlanden), de *Tweede* (ca. 1500), de *Derde* (1400-1500) en ten slotte een vierde Middelnederlandse versie, die (deels) op de *Anonieme Latijnse vertaling* is gebaseerd en bekendstaat als de *Middelnederlandse vrije bewerking* (1400-1475; West-Vlaanderen, invloed van rederijkerij). De drie eerstgenoemde Middelnederlandse versies van de *Anonieme Latijnse vertaling* zouden in een kartuizer milieu zijn ontstaan.

In haar eerste hoofdstuk gaat José van Aelst niet meteen over tot het bespreken van de zes bewerkingen, maar kadert ze de passie (meditatie) bondig en helder in de middeleeuwse liturgie en de theologie in. Ook uit de andere bladzijden van deze studie komt naar voren dat de auteur uitermate ingewerkt is in de middeleeuwse westerse spiritualiteit in het algemeen, en de geestelijke literatuur in het bijzonder. Een van de grootste verdiensten van haar (twee) studie(s) over de bewerkingen van de *Hundert Betrachtungen* is met name dat door de analyse van zowel Middelnederlandse als Latijnse religieuze teksten die op dezelfde brontekst teruggaan, zicht wordt verkregen op de grote verscheidenheid van de laatmiddeleeuwse contexten waarin één

welbepaald geschrift werd gereciperd. Mooi werk vormen verder de edities van de bestudeerde teksten in de bijlagen, maar het is wel jammer dat de auteur daarbij geen lijst van secundaire literatuur heeft opgenomen over de handschriften waaruit ze de verschillende bewerkingen van de *Hundert Betrachtungen* heeft geëditeerd, of over de manuscripten die ze in het rubriekje ‘Verspreiding van de handschriften’ telkens bespreekt. Er zijn daarnaast nog een aantal kanttekeningen bij *Vruchten van de Passie* te plaatsen, evenwel geenszins fundamentele.

Zo roept de opbouw van de studie enkele vragen op. In een wetenschappelijk werk verwacht men een uiteenzetting over de methodologie bijvoorbeeld niet achterin (p. 221 e.v.), maar voorin te vinden. Zoals ze nu is opgevat, staat ze niet verkeerd, maar men kan zich afvragen of een verantwoording van de werkmethode echt de vorm van richtlijnen voor verder onderzoek van de passieliteratuur – en zelfs de middeleeuwse religieuze literatuur – moet aannemen. Het wetenschappelijk bedrijf bestaat immers niet bij de gratie van onderzoekers die platgetreden paden verder plattreden, maar van hen die gevolgdde methodes kritisch benaderen en andere paden durven te volgen. De uiteenzetting van de methodologie geeft ten andere ook een omslachtige indruk; de auteur beschrijft daarbij de eigen methode alsof ze nieuw en baanbrekend is, maar uiteindelijk komt ze toch in grote mate neer op het consequent doortrekken van het paradigma van de functionaliteit en de contextualisering dat ondertussen al meer dan twee decennia bij de studie van Middelnederlandse geestelijke literatuur succesvol is gebleken. Het zesde en laatste hoofdstuk, met die bespreking van de methodologie, bevat overigens wel meer paragrafen die bij het begin van de studie beter tot hun recht waren gekomen: waarom werd ‘6.2. Theologische aspecten en liturgische verbanden’ niet ondergebracht in het eerste hoofdstuk, ‘De passie in laatmiddeleeuwse liturgie en theologie’?

Omtrent de methodologie kan men zich voorts afvragen of Van Aelst niet ook beter zelf hier en daar de bestaande paden had verlaten. Ze heeft namelijk gewerkt met de indeling die Jan Deschamps opstelde, maar constateert ondertussen wel dat er misschien significante subversies

⁴ J. van Aelst, *Passie voor het lijden. De “Hundert Betrachtungen und Begehungen” van Henricus Suso en de oudste drie bewerkingen uit de Nederlanden*. Leuven: Peeters, 2005 (Miscellanea Neerlandica 33).

zijn, die ze evenwel verkiest te negeren: 'Niet alle afschriften van de Noord-Nederlandse bewerking zijn gelijk [...] Er komen [...] afwijkingen voor die niet als eenvoudige gebruiksvariaties bestempeld kunnen worden. Toch heeft het geen zin om in al die gevallen van een nieuwe bewerking te spreken' (p. 51).⁵ Waarom niet blijft daarbij onduidelijk. Het is niet de enige plaats waar Van Aelst vergeet te verklaren of te verantwoorden. Zo bespreekt ze in haar eerste hoofdstuk de verschillende vormen van theologie: naast de traditionele categorieën van de scholastieke, de monastieke en de pastorale theologie brengt ze nog de mystieke, de volkstalige en de verbeeldende theologie aan. De laatste twee zijn vormen die relatief recent in het Angelsaksische onderzoek zijn onderscheiden en dan ook als *vernacular theology* en *imaginative theology* bekend zijn geworden. Waarom de auteur er expliciet voor kiest om deze begrippen naar het Nederlands te vertalen, wordt niet uitgelegd (p. 33 en 36). Op die manier bouwt ze evenwel een overbodige drempel in voor de aansluiting bij het internationale onderzoek, en bovendien is ze ook niet consequent (zie p. 240 en de verwijzing naar de 'inclusive theology').

Hoewel Van Aelst zich over het algemeen erg goed heeft ingewerkt in de verschillende contexten waarin de bewerkingen van de *Hundert Betrachtungen* tot stand kwamen en functioneerden, lijkt het zuiden van de Nederlanden toch een beetje *terra incognita* te zijn gebleven. Over één handschrift van de *Tiveede Middelnederlandse vertaling* – hs. Brussel, KB, 4944-47 (16de eeuw) – met teksten 'in het Vlaams en het Frans', schrijft ze namelijk dat het '[...] in de zeventiende eeuw in bezit [is] geweest van de karmelieten in Mechelen [...]. De combinatie van gebruikte talen zou goed passen bij een herkomst uit de omgeving van Mechelen, dat vlakbij de taalgrens met het Frans lag' (p. 147). Niet alleen zou men in het zuiden een locatie op circa 40 km van de taalgrens er nooit 'vlakbij' situeren, bovendien was de Nederlands-Franse taalgrens in de mid-

deleeuwen niet enkel territoriaal: tweetaligheid was er in de steden in wisselende mate nagenoeg overal.⁶ Voorts verwacht de auteur op meer dan één plaats het middeleeuwse Vlaanderen met het huidige. Als het bewuste handschrift inderdaad in Mechelen is ontstaan, dan zal het wellicht *Brabantse* teksten bevatten, geen Vlaamse (zie ook p. 308). Tot slot omschrijft de auteur 'West-Vlaanderen' als een gebied dat '[...] in het oosten begrensd [werd] door de Schelde en in het zuiden door de plaatsen Ieper, Diksmuide en Veurne' (p. 205). West-Vlaanderen bestaat op zich pas sinds 1815 en werd in de middeleeuwen dus door niets begrensd, zeker niet door de Schelde, en ook niet door de *noordwestelijk* gelegen stad Veurne.

Hoewel deze studie, zoals al aangegeven, over het algemeen bijzonder informatief mag worden genoemd en vakgenoten dus enkele uren leesplezier verschaft, kan de manier waarop het materiaal en de analyses worden aangeboden op den duur toch wrevel bij de lezer wekken. De auteur houdt zich namelijk heel rigoureuus aan de enigszins schools aandoende opstelregel 'inleiden-uiteenzetten-herhalen', en dat soms bij niet eens zulke uitgebreide kapitels of hoofdstukken. Over het algemeen krijgt de lezer alles dus minstens drie keer voorgeschoteld: bij elke nieuwe paragraaf wordt aangekondigd wat zal worden beschreven, vervolgens wordt het beschreven, en tot slot wordt alles nog eens samengevat (verraaderlijk daarbij is overigens dat de laatste herhaling, in de conclusies, vaak nog nieuwe elementen bevat). Een samenvatting van alle resultaten volgt dan nog eens in hoofdstuk zes. Een en ander kan de lezer het gevoel geven dat hij of zij niet zo heel lang kan onthouden, en dat hij of zij dus niet serieus wordt genomen. Dat was natuurlijk niet de intentie van de auteur, ook al omdat er een duidelijke, hoewel soms bijna overdreven bekommernis is om de lezer te behagen: zo geeft ze zelf aan welke stukken misschien niet voor iedereen even interessant zijn, en dus (?) genegeerd kunnen worden (p. 68). Waarom niet de lezer zelf laten beslissen wat hij of zij uit deze studie

5 De indeling van Deschamps is te vinden in J. Deschamps, 'De Middelnederlandse vertalingen en bewerkingen van de "Hundert Betrachtungen und Beherrungen" van Henricus Suso', in: *Ons Geestelijk Erf* 63 (1989), 309-369.

6 Zie A. Cosemans, 'Taalgebruik in Vlaanderen en Brabant tijdens de middeleeuwen. Enkele aanmerkingen en terechtwijzingen', in: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* (1934), 485-511.

wil onthouden? Er vallen trouwens hier en daar passages te lezen die duidelijk 'overbodig' zijn en waarbij de lezer toch niet wordt 'gewaarschuwd'. Wat extra redactie om te bepalen wat echt nodig was voor het betoog en wat niet, of om de slordige paragrafen eruit te filteren (5.3.2., p. 195 e.v.), was niet verkeerd geweest. Over het algemeen is de opbouw evenwel evenwichtig en zijn de analyses boeiend geschreven.

De vruchten van de passie die José van Aelst voor het lijden koestert, nemen voor de lezer de vorm aan van inzicht in de absolute verscheidenheid van het laatmiddeleeuwse geestelijke leven en de laatmiddeleeuwse religieuze literatuur en cultuur, en zijn het resultaat van het harde werk van een onderzoeker die zich minutieus in vele verschillende contexten heeft ingewerkt en erin geslaagd is om haar bevindingen doorgaans helder en duidelijk op papier te stellen.

Adres van de auteur: Universiteit Gent – Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Blandijnberg 2, B-9000 Gent. Youri.Desplenter@Ugent.be

Mann des Textes

JUDITH KESSLER

Mit Bezug auf: Kees Schepers & Frans Hendrickx (Hgg.), *De letter levend maken. Opstellen aangeboden aan Guido de Baere bij zijn zeventigste verjaardag*. Leuven: Peeters, 2010 (Miscellanea Neerlandica XXXIX). 689 p., ISBN: 978-90-429-2441-3, prijs: € 85,-.

Der Name Guide de Baere ist untrennbar mit den *Opera omnia* von Ruusbroec verbunden, deren Herausgeber er ist. Auch, wenn er nicht müde wird, zu betonen, dass auch viele andere daran mitgearbeitet haben: es ist sein Lebenswerk. Viel Lob hat er dafür erhalten, auch und gerade für die jahrzehntelange Kleinarbeit des Edierens einer Reihe von Texten, die nicht zu dem Einfachsten gehören, was die niederländische mystische Literatur des Mittelalters zu bieten hat. Dieser Bewunderung wird im vorliegenden Band Ausdruck verliehen, den Kees Schepers und Frans Hendrickx anlässlich De Baeres siebzigsten Geburtstages zusammengestellt ha-

ben. Die Liste derer, die dazu einen Beitrag liefern, ist von erstaunlicher Länge: der Band zählt vierundzwanzig Beiträge von fünfundzwanzig namhaften Autoren. Diesen Beiträgen ist, neben einer ausführlichen Bibliographie, die Neuauflage einiger zentraler Artikel von De Baere selbst vorangestellt. Zentral sind sie deshalb, weil er selbst darin erläutert, was er von philologischer Arbeit erwartet und wie er demzufolge an die Ausgabe der *Opera omnia* herangegangen ist. Und De Baere erwartet nicht zu wenig. Die Edition muss buchstabengetreu den Text der Handschrift wiedergeben; der Notenapparat muss vollständig und informativ sein, auch und gerade in Bezug auf die Verantwortung von Eingriffen seitens des Herausgebers; die Überlieferungsgeschichte muss klar ersichtlich sein; und jeder, der an der Ausgabe beteiligt ist, muss den Text genau kennen und muss so gut wie möglich verstehen, was mit so komplexen, schwer erklärlichen, aber dennoch für die Mystik zentralen Begriffen wie *orewoet* gemeint ist (s. hierzu die Erläuterungen auf S. 53-64). Dabei fehlt es nie an kritischer Reflexion auf die bis dato geleistete Arbeit, denn es ist ihm außerordentlich wichtig, seine Vorgehensweise überzeugend zu begründen (ebd.). De Baere bleibt immer dicht beim Text, um dem Titel dieses Bandes gemäß 'dem Buchstaben Leben einzuhauchen'. Und dicht beim Text bleiben auch viele der Beiträge, oder besser: dicht bei De Baeres Auffassung von gediegener philologischer Arbeit – nämlich dem, wie er es selbst nennt, 'mitten in den Texten' stehen ('midden in de teksten [...] staan'; S. 14). Dies werde ich anhand von zwei Beispielen erläutern, um mich dann einer weiteren wichtigen Fragestellung in Bezug auf das Edieren von Texten zuzuwenden: dem Übersetzungsproblem.

Die textgetreue Arbeitsweise wird zum Beispiel im Beitrag von Hilde Noë anschaulich dargestellt, die sich mit einem scheinbar unwichtigen Detail in einem Traktat Ruusbroecs beschäftigt. Bei ihrem Untersuchungsobjekt handelt es sich um den Traktat 'Vanden blinkenden steen' ('Über den funkelnden Stein'). Noë geht der Frage nach, um was für einen Stein es sich dabei eigentlich handelt. Für den Traktat scheint das erst einmal wenig bedeutend zu sein, denn es geht vor allem um seine Eigenschaften (klein,

Queeste. Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden

Queeste is een internationaal en meertalig tijdschrift op het gebied van de middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden (tot 1600). Het wil recht doen aan de meertaligheid van deze regio door niet enkel aandacht te besteden aan Nederlandstalige literatuur, maar ook ruimte te bieden voor de bestudering van teksten in het Frans, Duits, Engels of Latijn. Ook teksten die niet tot de literaire canon worden gerekend, kunnen in het tijdschrift aan bod komen. De beoordeling van de inzendingen gebeurt via *double-blind peer review*.

Queeste. Journal of Medieval Literature in the Low Countries

Queeste is an international, multi-lingual, peer-reviewed journal in the area of medieval literature in the Low Countries (to 1600). The journal reflects the multi-lingual nature of this region by providing a forum for research results on literature in Dutch as well as in a variety of other languages, such as French, German, English and Latin. The journal's definition of 'literature' is inclusive rather than exclusive and studies on non-canonical texts are welcome.

Queeste. Revue de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas

Queeste est une revue internationale multilingue consacrée à l'étude de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas (jusqu'en 1600). Pour refléter la situation multilingue de ces régions, *Queeste* accueille aussi bien les contributions qui étudient la littérature en langue néerlandaise que les études de la littérature française, allemande, anglaise ou latine. La revue réserve également une place à l'étude de textes qui n'appartiennent pas au canon de la littérature médiévale. Tout article est soumis à l'avis de lecteurs (*double-blind peer review*).

Queeste. Zeitschrift für die Literatur des Mittelalters in den Niederlanden

Queeste ist eine internationale und mehrsprachige Zeitschrift für den Bereich der niederländischen Literatur des Mittelalters (bis etwa 1600). Sie möchte der Mehrsprachigkeit dieses Gebietes gerecht werden, indem nicht nur die Erforschung niederländischsprachiger Werke berücksichtigt werden soll, sondern auch Studien zur französischen, deutschen, englischen oder lateinischen Literatur Platz geboten wird. Auch Texte, die nicht zum literarischen Kanon gezählt werden, können in der Zeitschrift beleuchtet werden. Die Beurteilung der eingesandten Beiträge geschieht durch einen *double-blind peer review*.

—————> www.queeste.verloren.nl

Inhoud/Contents

DANIËL ERMENS	Het handschrift-Van Hulthem in vergelijkend perspectief <i>Over het nummeren van de teksten en het tellen van de verzen</i>	1
EVERT VAN DEN BERG	<i>Beati pauperes spiritu</i> in Gaesdonck <i>Lotgevallen van een preek van Eckhart</i>	29
BART BESAMUSCA	Naar aanleiding van .../Apropos of ... <i>Ene andre tale. Tendensen in de Middelnederlandse late ridderepiek.</i> AN FAEMS EN MARJOLEIN HOGENBIRK (red.)	45
DICK E.H. DE BOER	<i>WBG Weltgeschichte. Eine globale Geschichte von den Anfängen bis ins</i> <i>21. Jahrhundert. Band III & IV.</i> JOHANNES FRIED UND ERNST-DIETER HEHL (eds.), WALTER DEMEL (ed.)	49
YOURI DESPLENTER	<i>Vruchten van de Passie. De laatmiddeleeuwse passieliteratuur verkend aan de</i> <i>hand van Suso's "Honderd artikelen".</i> JOSÉ VAN AELST	52
JUDITH KESSLER	<i>De letter levend maken. Opstellen aangeboden aan Guido de Baere bij zijn</i> <i>zeventigste verjaardag.</i> KEES SCHEPERS & FRANS HENDRICKX (red.)	55
ERIC M. MOORMANN	<i>De Mond der Waarheid. De Bocca della Verità te Rome in woord en beeld van</i> <i>Middeleeuwen tot heden.</i> WIM VAN ANROOIJ	58
ANDREA VAN LEERDAM	<i>De reis van Sint Brandaan. Kritische editie van de Middelnederlandse tekst</i> <i>naar het Comburgse handschrift, met vertalingen van de Middelnederlandse</i> <i>en Middelhoogduitse Reis-versie en van de Oudfranse en Middelnederlandse</i> <i>Navigatio-versie.</i> LUDO JONGEN, JULIA SZIRMAI & JOHAN WINKELMAN (ed.)	59